

Abbosbek ISRAILOV,
Andijon davlat universiteti tadqiqotchisi, PhD
E-mail: israilovabbosbek@mail.ru

Tarix fanlari doktori, professor Y.Alimova taqrizi asosida

FOREIGN POLICY OF UZBEKISTAN IN AFGHANISTAN SOCIAL AND GEOPOLITICAL ASPECTS

Annotation

This article describes the relations of socio-economic cooperation between Uzbekistan and Afghanistan, priorities and prevention of a humanitarian catastrophe in Afghanistan.

Key words: Socio-economic cooperation, "One way, one place", peacekeeping, humanitarian disaster, stability.

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА УЗБЕКИСТАНА В АФГАНИСТАНЕ СОЦИАЛЬНЫЕ И ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ Аннотация

В данной статье описаны отношения социально-экономического сотрудничества между Узбекистаном и Афганистаном, приоритеты и предотвращение гуманитарной катастрофы на территории Афганистана.

Ключевые слова: Социально-экономическое сотрудничество, «Один путь, одно место», миротворчество, гуманитарная катастрофа, стабильность.

O'ZBEKISTONNING AFG'ONISTONDAGI TASHQI SIYOSATINING IJTIMOY VA GEOSIYOSIY JIHATLARI

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekiston va Afg'oniston davlatlari o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy hamkorlik aloqalari, ustuvor yo'nalishlari va Afg'oniston hududida gumanitar halokatning oldini olish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy-iqtisodiy hamkorlik, "Bir yo'l, bir makon", tinchlikparvarlik, gumanitar halokat, barqarorlik.

O'zbekistonning Afg'onistonga nisbatan tashqi siyosati tarixiy bog'lanishlar, ijtimoiy dinamika va geosiyosiy mulohazalar murakkab o'zaro ta'siriga asoslangan kengroq mintaqaviy strategiyasining muhim jihati hisoblanadi. Markaziy Osiyoning markazida joylashgan O'zbekiston Afg'oniston bilan chuqur madaniy, etnik va tarixiy aloqalarga ega bo'lib, uning Afg'oniston ishlaridagi ishtirokini tabiiy va ahamiyatli qiladi. O'tgan yillar davomida O'zbekiston iqtisodiy hamkorlik va mintaqaviy barqarorlik imkoniyatlaridan foydalangan holda Afg'onistondagi vaziyat yuzaga kelgan ko'p sonli muammolarni hal qilishga qaratilgan nozik yondashuvni ishlab chiqdi.

O'zbekistonning Afg'onistondagi tashqi siyosati tinchlik, xavfsizlik va iqtisodiy taraqqiyotni mustahkamlashga qaratilgan faol sa'y-harakatlari bilan ajralib turadi. Afg'oniston shimolida muhim o'zbek etnik ozchiligining mavjudligi va umumiy madaniy meros bu munosabatlarning ijtimoiy jihatini yana bir bor ta'kidlaydi. Shu bilan birga, xavfsizlik, iqtisodiy manfaatlar va strategik ittifoqlar bilan ajralib turadigan geosiyosiy manzara O'zbekistonning Afg'onistondagi siyosati va tashabbuslariga chuqur ta'sir ko'rsatmoqda.

O'zbekiston diplomatik aloqalar, iqtisodiy sarmoyalar va tinchlik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash orqali Afg'onistondagi vaziyatni barqarorlashtirishga hissa qo'shishga intiladi. Bu yondashuv nafaqat tinch va farovon qo'shnini mustahkamlashga qaratilgan, balki O'zbekistonning mintaqaviy xavfsizlik va iqtisodiy integratsiyani mustahkamlashga qaratilgan kengroq maqsadlariga ham mos keladi. O'zbekistonning Afg'onistondagi tashqi siyosatining ko'p qirraliligi uning mintaqada konstruktiv rol o'ynash, xavfsizlikka oid tashvishlarni uzoq muddatli rivojlanish maqsadlari bilan muvozanatlashtirishga sodiqligini aks ettiradi.

Bugungi kundagi real haqiqat va vaziyat shundan iboratki, Markaziy Osiyo mintaqasi "kontinental darajada yopiqlik" maqomidan chiqmoqda, barcha sohalar uchun "yashil makon"ga aylanmoqda, shu bilan birga tashqi kuchlarning faol raqobat maydoni sifatida ham namoyon bo'lmoqda. Xususan, bu yerda bir-biriga mos bo'lmagan va ba'zida qarama-qarshi bo'lgan, YeOII, Xitoyning tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan "Bir

yo'l, bir makon" loyihasi, AQShning "S5+1", Ye'ning kengaytirilgan hamkorligi, Turkiy tilli davlatlar hamkorlik kengashi kabi strategik yo'nalish va loyihalarni alohida qayd etish zarur[1]. Bunday reallikning vujudga kelishi bir qancha muammo va ziddiyatlar bilan bir qatorda qulay geografik o'ringa va muayyan resurslarga boy bo'lgan, oqilona siyosat yurita oladigan davlatlar uchun aksincha, keng imkoniyatlar yaratmoqda.

O'zbekiston tashqi siyosati bir-birini to'ldirib turuvchi ustuvor yo'nalishlar va yondashuvlarga ega, jumladan:

– geosiyosiy: davlatlar o'rtasida geosiyosiy kurashlarni oldini olish va yangi "global muammo"ni boshlanishiga yo'l qo'ymaslik, afg'on diyoridagi beqarorlikni barqarorlashishini bartaraf etish;

– xavfsizlik va siyosat: Afg'oniston fuqarolarining, jumladan, o'zbek millatiga mansub aholining xavfsizligi va siyosiy huquqlarini ta'minlash (mamlakat aholisining 9% dan ortig'i)[2];

– ijtimoiy: mintaqada va Afg'oniston hududida gumanitar halokatning oldini olish;

– iqtisodiy: Afg'oniston davlati, O'zbekiston va Markaziy Osiyo Janubiy Osiyo bilan bog'lab turuvchi "iqtisodiy ko'pri" vazifasini bajarishini ta'minlashga erishish.

Afg'oniston muammolarini harbiy kuch asosida yechish muvaffaqiyatsiz yakunlandi va asosga ega emas. Shu bilan birga mintaqada "yumshoqlik" bilan olib borilayotgan konstruktiv muzokaralar (O'zbekiston misolida) Afg'oniston aholisining hayoti xavfsizligi va fuqarolik huquqlarini ta'minlash imkonini yaratmoqda.

Mamlakatdagi bugungi vaziyatdan kelib chiqqan holda barcha davlatlar va jahon hamjamiyatining asosiy vazifasi hududda gumanitar halokatning oldini olishga qaratilishi lozim. O'zbekiston Afg'onistondagi vaziyatga nisbatan yuritayotgan siyosati va geografik o'rnidan kelib chiqib, ijtimoiy-iqtisodiy yordam harakatlarining muvofiqlashtiruvchisi va yetakchisiga aylanmoqda.

Tizimli ravishda bunday siyosatning olib borilishi bir nechta dolzarb masalalarni hal qilish imkonini yaratadi:

– Afg'onistondagi tinch aholi ocharchilik va kasalliklardan halok bo'lishining oldini olish;

– Afg'onistonda tinchlik o'rnatish orqali xalqaro mavqeiini tiklash;

– tayyor va qadoqlangan oziq-ovqat to'plamlarini yetkazish orqali mamlakatimizda qo'shimcha ish o'rinlarini yaratish;

– Afg'oniston hududidan o'tadigan, Markaziy Osiyo davlatlarini Janubiy Osiyo bilan bog'lovchi Trans-Osiyo strategik temir yo'li qurilishini davom ettirish, "Surxon-Puli-Xumri" ETL kabi infratuzilmaviy loyihalarni yakuniga yetkazish.

Avvalo, O'zbekistonning Afg'oniston bo'yicha pozitsiyasi tinchlikparvarlikka tayangani, mamlakat ichidagi barcha masalalarni o'zaro izchil muloqot orqali bartaraf etishga, shuningdek, jafokash afg'on xalqining kundalik turmush sharoitini yaxshilashga qaratilgani bilan jahon hamjamiyati e'tiboriga sazovor bo'lmoqda.

O'zbekistonning Afg'onistondagi ustuvor yo'nalishlaridan biri – Afg'onistonda mahalliy mahsulotlar savdosini saqlab qolish va Markaziy Osiyoning transport-logistika markaziga aylantirishdan iborat. O'zbekiston jahondagi global iqtisodiy muammolarni salbiy ta'siriga qaramasdan iqtisodiyotda o'sish sur'atlarini saqlab qolgan sanoqli mamlakatlardan biri bo'lib, aholi bandligini ta'minlash va turmush darajasini oshirish har qanday geosiyosiy sharoitlarda ham dolzarb ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda.

Mamlakatimiz Prezidentining yillar davomida Birlashgan Millatlar Tashkilotidan tortib, qator xalqaro va mintaqaviy tuzilmalar faoliyatida Afg'onistonga doir istiqbolli taklif va tashabbuslarni ilgari surayotgani hamda ularning bevosita hayotga tatbiq etilishida amaliy qadamlar qo'yayotgani barchaning diqqat-e'tiborida bo'lib kelmog'ida.

Prezidentimizning BMT Bosh Assambleyalari yig'ilishida to'rt marotaba, Shanxay Hamkorlik Tashkilotiga a'zo davlatlar rahbarlari sammitlarida olti marotaba, shuningdek, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi, Iqtisodiy hamkorlik tashkiloti, Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining Maslahat uchrashuvlarida bildirgan fikr-mulohazalari, taklif va tashabbuslarini alohida ta'kidlash o'rinlidir.

Shu bilan birga, 2018 yilning 26-27 mart kunlari Toshkent shahrida bo'lib o'tgan Afg'oniston bo'yicha oliy darajadagi "Tinchlik jarayoni, xavfsizlik sohasida hamkorlik va mintaqaviy sheriklik" mavzusidagi xalqaro konferensiya hamda 2021 yilning 15-16 iyul kunlari Toshkentda o'tkazilgan "Markaziy va Janubiy Osiyo: mintaqaviy o'zaro bog'liqlik. Tahdidlar va imkoniyatlar" mavzusidagi xalqaro konferensiya shular jumlasidandir.

O'zbekiston Afg'onistonga katta muammo va xavf-xatar o'chog'i sifatida qarashdan tamomila voz kechib, ushbu zamin istiqbolda butun Markaziy va Janubiy Osiyo mintaqalari o'rtasidagi hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqishda muhim

ko'prik vazifasini bajarishi mumkinligi borasidagi yondashuvda namoyon bo'ldi.

Muhtaram Prezidentimiz ta'kidlaganidek: "Bizning mintaqalarimiz tashabbuskor bo'lib, katta-katta minbarlardan Afg'oniston muammolariga butun dunyo e'tiborini jalb etishimiz, afg'on xalqining hayotini yengil qilishga munosib hissa qo'shishimiz kerak"[2]. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tashabbusi bilan 2021 yil 14 sentyabr kuni 1.3 tonna, 2022 yil 25 iyunda Afg'onistonda bo'lib o'tgan zilzila oqibatida jabr ko'rgan afg'on xalqiga 74 tonna, bundan tashqari, 2023 yil 19 aprel kuni zarur oziq-ovqat mahsulotlaridan iborat 185 tonna, 2024 yil 28 aprel kuni 169 tonnalik insonparvarlik yordamini jo'natilgani qo'shni afg'on xalqiga nisbatan yuritayotgan oqilona siyosatning amaliy ifodasidir. Prezidentimizning "Bizga qo'shni bilan ijtimoiy-iqtisodiy hamkorlikda faol ishtirok etadigan, tinch va barqaror Afg'oniston kerak"[3], deya ta'kidlagan iborasidan kelib chiqib, Afg'oniston hamisha O'zbekistonning strategik hamkori bo'lishiga shubxa yo'qdir.

Xulosa. O'zbekistonning Afg'onistonga nisbatan tashqi siyosatiga boy tarixiy sharoit va ijtimoiy va geosiyosiy omillarning murakkab o'zaro ta'siri chuqur ta'sir ko'rsatmoqda. Ko'p asrlik umumiy tarixga asoslangan mustahkam madaniy va etnik aloqalar bu munosabatlar uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Sobiq sovet davrida O'zbekistonning Afg'onistonga munosabati iqtisodiy hamkorlik va mintaqaviy barqarorlikni rag'batlantirishga intilib, xavfsizlik bilan bog'liq muammolarga e'tibor qaratib, ehtiyotkorlik bilan harakat qilgani bilan ajralib turardi. Tolibon harakatining kuchayishi, terrorizm tahdidi va Afg'onistonda davom etayotgan beqarorlik tufayli yuzaga kelgan muammolar ehtiyotkor, ammo faol tashqi siyosat yuritishni taqozo etdi.

O'zbekistonning Afg'onistondagi tashabbuslari, jumladan, iqtisodiy sarmoyalar, infratuzilma loyihalari va diplomatik aloqalar mintaqada tinchlik, barqarorlik va taraqqiyotni ta'minlashga qaratilgan strategik qarashlarni aks ettiradi. Xalqaro tinchlik sa'y-harakatlarini qo'llab-quvvatlash va iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish orqali O'zbekiston barqaror va farovon Afg'onistonga hissa qo'shishni maqsad qilgan, bu esa o'z navbatida o'z xavfsizligi va iqtisodiy istiqbollarni oshiradi.

Umuman olganda, O'zbekistonning Afg'onistondagi tashqi siyosati tarixiy meros va zamonaviy voqeeliklarni muvozanatlashtirgan pragmatik yondashuv namunasidir. Madaniy diplomatiya, iqtisodiy hamkorlik va strategik ittifoqlar uyg'unligi orqali O'zbekiston Afg'oniston kelajagini shakllantirish va mintaqaviy barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynashda davom etmoqda. Ushbu ko'p qirrali strategiya O'zbekistonning Markaziy Osiyo geosiyosatida konstruktiv va nufuzli o'yinchi bo'lishga intilishi, tinch va o'zaro bog'langan mintaqani mustahkamlashga alohida e'tibor qaratishini ta'kidlaydi.

ADABIYOTLAR

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга қўтарамиз. 1 том. Т., "Ўзбекистон" 2017 йил.
2. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон Стратегияси. Т., "O'zbekiston". 2021 йил.
3. Туляков Э., Накимов Ф. Марказий Осиё давлатлари билан дўстона ҳамкорлик – Ўзбекистон ташқи сиёсий фаолиятининг устувор йўналиши. Ўзбекистон Стратегияси №04 (2020) / ISSN 2181-2535 Журнал уй варақаси <https://journal.strategy.uz>
4. Сайбназаров А. Ўзбекистон минтақа дипломатиясининг етакчисига айланиб бормоқда. "Шарқ". 2020 7-14 бет.
5. Маннонов А. Дўстлик ришталари янада мустаҳкамланмоқда. Халқ сўзи. 2021 йил. 22 январ